

УДК 377.8:376(045)

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЛОГОПЕДИЧНИХ ГРУП В УМОВАХ
ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Кузнєцова Оксана, аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; голова циклової комісії викладачів дошкільної та початкової освіти, викладач логопедії та дошкільних дисциплін, Бериславський фаховий педагогічний коледж імені В.Ф. Бенковського Херсонського державного університету
ORCID 0000-0002-0260-2406
E-mail: ksusha24031974@gmail.com

У статті проаналізовано праці українських та зарубіжних науковців, у яких розкрито та обґрунтовано провідні ідеї, тенденції формування професійної компетентності педагога у закладах вищої освіти. Детально розглянуто погляди науковців на формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у вищій школі як важливого складника професійної педагогічної діяльності. Висвітлено судження вчених про формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у вищій школі. Розкрито погляди науковців на складові професійної компетентності корекційних педагогів. Особливу увагу акцентовано на комунікативній компетентності майбутніх вихователів логопедичних груп – однієї із спеціальностей, яка вимагає комунікативної майстерності та високого професіоналізму у корекційно-розвитковій роботі з дітьми-логопатами.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, комунікативна компетентність, фахова передвища освіта, спеціальна освіта, вихователі логопедичних груп, корекційна робота, заклади дошкільної освіти компенсуючого типу.

**FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE
EDUCATORS OF SPEECH THERAPISTS IN THE CONDITIONS OF
PEDAGOGICAL COLLEGE: THEORETICAL ASPECT**

Kuznietsova Oksana, PhD student of the Department of Pedagogy and Educational Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. Chairman of the Cycle Commission of Teachers of Preschool and Primary Education, Teacher of Speech Therapy and Preschool Disciplines of Beryslav Professional Pedagogical College named after VF Benkovsky of Kherson State University
ORCID 0000-0002-0260-2406
E-mail: ksusha24031974@gmail.com

The article analyzes the regulatory and legal documents that regulate the main components of the professional compliance of teachers and the applicants of professional preliminary education. The works of Ukrainian and foreign scientists, which disclose general issues of the teacher's professional competence development and factors of future teachers' competencies developing in the system of higher education. Scientists' detailed views on the teachers' communicative competence developing in higher education.

The scientists' views on the future educators' communicative competence developing of preschool education institutions in higher education are investigated. Particular attention is focused on the communicative competence of future educators of speech therapists – one of the specialties, which requires communicative skills and high professionalism.

The issue of preschool teachers' communicative competence has been covered by scientists in various aspects. At the same time, it should be noted that the issue of developing of communicative competence of future educators of speech therapy groups in pedagogical colleges has been insufficiently studied and requires thorough research.

After all, at the present stage, the learning of children with speech defects requires not only the use of special techniques in correctional and developmental work with them but also teachers' high communicative competence, including educators of speech therapy groups.

The essence and characteristics of the concepts of communicative competence of educators of speech therapy groups need further study.

Keywords: *Competence, professional competence, communicative competence, professional education, educators of speech therapists, correctional work, institutions of preschool education of compensating type.*

Постановка проблеми. Зміни у системі дошкільної освіти в Україні актуалізують питання формування професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти, що є запорукою ефективної організації роботи закладу дошкільної освіти. Перед фахівцями, які працюють у системі корекційної дошкільної освіти, ставлять високі професійні вимоги, пов'язані з рівнем педагогічної майстерності та володінням різними компетенціями, що уможливають реалізацію очікувань дитини і батьків у сфері дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Запит суспільства на особистість із високим рівнем професійної компетентності, зокрема фахівців освітніх галузей, відображено у таких нормативно-правових документах, як: Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про дошкільну освіту», Концепція Нової української школи, Концепція розвитку дітей раннього і дошкільного віку (2020), Базовий компонент дошкільної освіти (2021).

Формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів логопедичних груп є проблемою важливою і необхідною та вивчається науковцями різноаспектно, оскільки теоретично і практично готовий до здійснення педагогічної діяльності вихователів у закладі дошкільної освіти є запорукою виховання компетентного дошкільника, особистості, яка зможе успішно реалізувати себе у майбутньому.

Метою статті є з'ясування стану дослідженості проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів логопедичних груп в умовах педагогічного коледжу.

Вивчення наукової проблеми вимагає глибокого теоретичного аналізу попередніх досліджень. Розгляд наукових праць, що стосуються проблеми **формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів** закладів дошкільної освіти, дає змогу виокремити декілька груп досліджень, у яких науковці та дослідники в деякій мірі розкривають та обґрунтовують провідні ідеї, тенденції формування професійної компетентності педагога у закладах вищої освіти.

До першої групи відносимо праці українських та зарубіжних учених, у яких вивчаються загальні питання формування професійної компетентності педагога у закладах вищої освіти та проблеми загальної сформованості професійних компетентностей майбутніх педагогів у системі вищої освіти (зокрема

В. Адольфа, А. Алексюк, Д. Белухіна, В. Беспалко, А. Бермус, Н. Бібік, Г. Васяновича, Ю. Варданян, Л. Ващенко, В. Веснін, М. Галагузової, Р. Гільмеєвої, Н. Глузман, І. Гушлевської, С. Гончаренко, В. Давидової, Є. Джимез, О. Добудьмо, О. Дубасенюк, Н. Дементьєвої, М. Євтух, Л. Захарової, І. Зимної, І. Зязюн, М. Ландшеєра, М. Левківського, М. Леннон, О. Ломакіної, Л. Масол, М. Машовець, П. Мерсер, Г. Монахової, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Овчарук, М. Павлютенкової, А. Пискунової, В. Подоляка, О. Пометун, Л. Пуховської, М. Розової, В. Семиченко, О. Тищенко, С. Трубачова, А. Хутірського, О. Шиян, Дж. Равен, Р. Уайт, Е. Шорт та ін.).

Дослідник В. Адольф, вивчаючи професійну компетентність як умову формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності, стверджує, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу» [1, с. 118].

Як зазначає І. Зязюн, важливим чинником модернізації освіти є побудова освіти на основі компетентності. Дослідник наголошує: «Завжди було зрозуміло, що компетентність не тотожна одержанню диплома, а пов'язана з деякими «додатковими» передумовами розвитку спеціаліста, його власним творчим потенціалом і якістю освіти, яку він одержав. Саме у професійній школі, орієнтованій на компетентність, народились такі специфічні методи підготовки компетентних спеціалістів, як задачний підхід, імітаційно-моделюючий, проєктний і контекстний методи навчання, інтеграція навчальної і дослідницької роботи» [13].

З'ясовуючи навчально-виховні принципи професіоналізації молоді в умовах освітнього закладу, Г. Васянович дійшов до висновку, що «професійна компетентність – це інтегрована якість особистості, що дозволяє фахівцеві в найефективніший спосіб здійснювати свою професійну діяльність. Вона визначається рівнем власної професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її прагненням до неперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим ставленням до справи. Це динамічна категорія, що є результатом розвитку особистості, цілеспрямованого впливу післядипломної професійної освіти та саморозвитку в процесі практичної діяльності й самоосвіти» [6, с. 16].

І. Гушлевська у своїх дослідженнях, розкриваючи поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, під професійною компетентністю розуміє досвід особистості та її ставлення до справи [7, с.10].

Н. Дементьєва дослідивши індивідуальну соціально-педагогічну роботу з дітьми та підлітками з неповних сімей, доводить, що «професійна компетентність – це глибока обізнаність фахівця з умовами та технологіями розв'язання проблем, що виникають, уміння професійно грамотно реалізовувати свої знання на практиці» [8, с. 112.].

О. Тищенко, обґрунтовуючи загальнонаукові засади дослідження поняття «професійної компетентності» тлумачить останню як поєднання здатностей (особистих якостей) і готовностей (знань, умінь) до професійної діяльності, а також досвіду особистості та її ставлення до справи [34].

Багато дослідників вивчали різні аспекти проблеми формування професійної компетентності фахівця як показника його відповідності до вимог

професійної праці, серед них – О. Брацлавська, В. Веремчук, В. Галузинський, Е. Зеєр, І. Каньковський, Л. Карпова, Н. Кузьміна, В. Коваль, О. Коберник, Г. Несента, В. Озова, Ю. Пентрук, А. Радченко, А. Маркова, Л. Савченко, О. Сластьонін, Т. Ткаченко, С. Ткачук, Н. Устинова, К. Шапошников, С. Ящук та ін.

Л. Карпова, професійну компетентність учителя загальноосвітньої школи розглядає як «інтегративне особистісне утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність учителя до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації» [14, с. 18].

А. Маркова у своїй фундаментальній праці «Психологія професіоналізму» визначає зміст професійної компетентності педагога за процесуальними та результативними показниками як здатність та готовність виконувати особисту професійну діяльність [20, с. 34].

К. Савченко, вивчаючи проблему формування професійної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей, доводить, що «професійна компетентність є складним інтелектуальним, професійним і особистісним утворенням, яке формується у процесі професійної підготовки, проявляється, удосконалюється у професійній діяльності; є інтегрованою єдністю знань, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності та досвіду...» [24, с. 4].

До другої групи відносимо наукові праці, у яких вивчається питання формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у вищій школі.

Провідна роль **комунікативної компетентності** у структурі професійної педагогічної діяльності підкреслюється у працях О. Акімової, Н. Ашиток, О. Безкороваїної, Н. Бутенко, Н. Василенко, В. Галузяка, Н. Гимпель, Р. Гуревича, С. Жарої, Є. Єгорова, Ю. Ємельянова, Ю. Запорожцевої, І. Зязюна, В. Каплінського, Л. Києнко-Романюк, О. Корець, Н. Кузьміної, О. Лавриненка, М. Львова, І. Макаровської, О. Матяш, В. Петрук, О. Прозорової, Т. Серих, С. Сисоєвої, М. Сметанського, О. Тармаєвої, І. Холковської, В. Шахова, В. Штифурак, Н. Шумарової, Л. Юрчук та ін.

У роботах вітчизняних науковців (Н. Бібік, М. Вашуленко, Т. Вольфовська, М. Заброцький, О. Корець, Л. Морська, С. Ніколаєва, О. Овчарук, О. Павленко, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Пометун, Т. Серих, А. Хуторський) і зарубіжних (М. Вятютнєв, Н. Гальскова, Н. Гез, В. Коккота, О. Леонтєв, Р. Мільруд, О. Миролубов, А. Немущин, Ю. Пассов, Дж. Віманн, П. Бекланд, L. Bachman, M. Canale, D. Hymes, M. Swain) комунікативна компетентність визначається як один із механізмів досягнення результативності у професійній діяльності.

З погляду лінгвістики, педагогіки, психології, соціології, теорії комунікації, культурології комунікативну компетентність досліджували такі зарубіжні вчені, як L. Bachman, M. Canale, N. Chomsky, K. Foss, O. Argie, J. Koester, D. O'Hair, A. Palmer, G. Rickheit, H. Widdowson, C. Sabee та ін.

Визначаючи структуру та етапи формування комунікативної компетентності педагога, Н. Ашиток розглядає комунікативну компетентність як властивість особистості, що є репрезентантом її ціннісних орієнтацій, інтеріоризованих якостей, досвіду, творчого мислення, засобом, що вкрай необхідний для успішної педагогічної діяльності [3, с. 13]. Дослідниця пояснює, що комунікативну компетентність можна визначити як здатність до ефективного

спілкування в межах професійних обов'язків, що передбачає вміння обмінюватися інформацією, сприймати співрозмовника, усвідомлювати його потреби, розуміти його почуття і психологічні стани, досягати взаєморозуміння [3, с. 10].

У своїй ґрунтовній праці «Комунікативна компетентність вчителя: екопсихологічний вимір» професор М. Заброцький зазначає, що комунікативна компетентність характеризує засновану на знаннях та досвіді здатність майбутнього педагога орієнтуватися у ситуаціях професійного спілкування, розуміти мотиви, інтенції та стратегії поведінки, рівень освоєння технології та психотехніки спілкування, у якій опосередковано виражаються морально-світоглядні налаштування, загальна спрямованість та педагогічна позиція особистості [12, с. 1].

Ю. Ємельянов розглядає комунікативну компетентність педагога як вміння вільно володіти вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки [10, с. 76].

О. Корець, досліджуючи шляхи формування комунікативної компетенції особистості, виокремлює певні причини, що обумовлюють необхідність формування комунікативної компетентності особистості педагога. На думку науковця, рівень сформованості комунікативної компетентності є важливим параметром характеристики освітнього та навіть культурного рівня індивіда. Крім того, постійні зміни соціальних та педагогічних умов вимагають створити динамічну систему мовленнєвої підготовки [15, с.154].

Нам імпонує позиція Т. Серих, яка, досліджуючи комунікативну компетентність вчителів початкових класів, зробила висновок, що комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів, можливостей ефективного розв'язання певних фахових завдань, яка так чи інакше пов'язана із цілісністю особистості. Рівень компетентності педагога є показником того, наскільки успішно він може виконувати різні види діяльності. Це і здатність до досягнення ефективних результатів у процесі навчання та виховання, самоосвіти. Тому на сучасному етапі розвитку освіти важливим є сформованість професійної компетентності загалом та комунікативної компетентності зокрема як необхідної умови формування комунікативної компетентності у дітей [27, с. 218].

Вивчаючи комунікативну компетентність з точки зору педагогічної науки, учені Дж. Віманн та П. Бекланд визначили комунікативну компетентність як «здатність комуніканта обирати серед доступних комунікативних типів поведінки єдиний для успішного досягнення своїх міжособистісних цілей протягом зустрічі, з підтримкою лінії партнера в межах ситуації, тим самим підкреслили, що комунікативна компетентність належить як до знань, так і до поведінки людини» [40, с.188].

У свою чергу Є. Єгорова, досліджуючи психологічну готовність майбутніх педагогів до професійного навчання, виділила такі критерії розвитку комунікативної компетентності: уміння вербально і невербально обмінюватися інформацією, а також діагностувати якості співрозмовника; розробляти стратегію і тактику взаємодії з людьми, організувати їхню спільну діяльність; ідентифікувати себе зі співрозмовником [9, с. 199].

Аналізуючи особливості професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, О. Семенов стверджує, що формування професійної комунікативної компетентності передбачає глибокі професійні знання й

оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів; уміле професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера (партнерів); знання етикетних мовних формул і вміння ними користуватися у професійному спілкуванні; уміння знаходити, вибирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування; володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що знаходиться в контексті попередніх повідомлень; володіння основами риторичних знань і вмінь; уміння оцінювати комунікативну ситуацію швидко і на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії [26, с. 221]

Зі свого боку, Т. Симоненко у своїй роботі «Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів» стверджує, що «комунікативна компетентність педагога є сукупністю його достатньо сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських здібностей, здатністю до самоконтролю.» [28, с. 9].

Третю групу складають дослідження щодо формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів ЗДО у вищій школі.

Проблемі формування комунікативної компетентності дошкільних працівників у системі професійної школи присвячено багато досліджень Л. Артемової, Г. Беленької, М. Бобрової, О. Бурляєвої, С. Васильєвої, Є. Гладкової, І. Єрофєєвої, М. Ковардакової, В. Лісової, Н. Нацаренус, М. Падавандашвілі, Н. Пінчук, Л. Поздняк, К. Прахової, Л. Самборенко, Л. Семушиної, Н. Сайко, Н. Ставринової, І. Слепцової, В. Тарасової, І. Фадєєвої, Л. Фалюшиної та ін.

О. Акулова, Н. Луценко, С. Пісарєва, О. Смірнова, Н. Сайко, А. Тряпціца стверджують, що послідовне вивчення студентами педагогічних курсів відповідає етапам розвитку комунікативної компетентності майбутнього вихователя.

Формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів розкрито в працях І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Калініченко, О. Кононко, К. Крутій, В. Кушнір, І. Луценко, В. Майбороди, Т. Поніманської, О. Проскури, Т. Туркіна, Т. Філімонова.

Перспективи підготовки працівників дошкільного профілю в умовах ступеневої освіти окреслювала Л. Артемова [2, с. 53].

І. Бех розглядає комунікативну компетентність як інтимно-особистісне спілкування у системі «вихователь – вихованці» [4, с. 142].

А. Богуш у Програмі навчання рідної мови «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» комунікативну компетентність вихователя трактує як комплексне використання мовцем мовних і немовних засобів з метою спілкування у конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися у ситуації спілкування, його ініціативність, а також обізнаність людини, певну систему знань, умінь і навичок, мовленнєвих здібностей [5, 24].

В. Кушнір, розкриваючи специфіку комунікативної компетентності вихователів ЗДО у співпраці з батьками, визначає її як «інтегральну здатність, результат оволодіння фаховими знаннями, сформованості особистісних якостей, мотиваційно-ціннісних орієнтацій та умінь використання технік комунікації й

порозуміння між освітніми суб'єктами для здійснення ефективної педагогічної співпраці на засадах партнерства, взаємної довіри та підтримки» [17, с. 81].

Т. Філімонова відводила значну роль формуванню комунікативної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти як складової професійної компетентності [36, с. 8].

Н. Сайко, обґрунтовуючи проблему формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів, стверджує, що «вихователь ЗДО повинен мати найбільш розвинені професійно-предметні, особистісні характеристики та комунікативні якості в їх сукупності у порівнянні з учителем будь-якого рівня та форми освіти. Такий пріоритет педагога дошкільної освіти зумовлений віковими особливостями дошкільників, урахування яких обов'язкове. Він зумовлений і труднощами ігрової форми навчання, яка відповідає провідному виду діяльності дитини в період дошкільного дитинства, а також метою та змістом виховного та розвивального навчання. Специфічним для такого педагога є те, що він повинен бути гуманістично налаштованим вихователем» [25, с.11].

На думку О. Смірної, «дошкільний педагог із належним рівнем комунікативної компетентності є своєрідним активатором співпереживання, «заражає» дітей проблемою, спільним пошуком, що, зі свого боку, позитивно впливає на нього самого. Особливого значення при цьому набуває взаєморозуміння, його здатність до емоційної ідентифікації та емпатії. Така взаємодія передбачає певну душевну налаштованість вихователя на співрозмовника, внутрішню рівновагу, його стійкі ціннісні орієнтації, моральну готовність до взаємодії, що виявляється у доброзичливому, уважному ставленні, тактовності, делікатності, стриманості, ввічливості. Тобто уся діяльність педагога має бути зорієнтована на дитину» [30, с. 53].

Вивчаючи готовність вихователя до організації мовленнєво-комунікативної діяльності з дітьми, І. Луценко розглядає комунікативну компетентність вихователя як «індивідуальний результат професійної компетентності, що охоплює сформовані професійно важливі комунікативні якості особистості, професійні цінності й мотиви, дитиноцентристську спрямованість, теоретичні і методичні знання, комунікативно-мовленнєві вміння професійно-мовленнєвого спілкування з дітьми» [19, с.17].

Проблема формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів висвітлена у наукових дослідженнях І. Слєпцової, яка, обґрунтовуючи проблему готовності майбутніх вихователів до взаємодії з дітьми дошкільного віку, стверджує, що «така взаємодія є педагогічним феноменом, в основі якого лежить особлива форма організації спільної діяльності і обміну діями між дорослим і дітьми як суб'єктами педагогічного процесу» [29, с.10].

В. Тарасова зазначає, що «формуванню комунікативної компетентності вихователя не надається належна увага у системі професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, особливо – умінню спілкуватися з дітьми та їхніми батьками» [33, с.12].

Четверту групу складатимуть дослідження науковців щодо формування професійної компетентності корекційних педагогів з зокрема присвячені формуванню комунікативної компетентності майбутніх вихователів логопедичних груп у педагогічних коледжах.

На сучасному етапі специфіка професійної діяльності корекційних педагогів вимагає особливого підходу до формування їх професійної компетентності у вищому навчальному закладі. Адже такі фахівці повинні досконало володіти професійним мовленням, знаннями з різних наукових галузей, уміти коректно та аргументовано висловлювати і обґрунтовувати свої думки, володіти загальною культурою та культурою професійного мислення, мовлення і спілкування.

Варто зазначити, що проблему підготовки вихователів логопедичних груп, яка б вивчалася з урахуванням сучасних вимог практики виховання та навчання дітей з вадами мовлення, у спеціальних дослідженнях висвітлено недостатньо. Більшість досліджень спрямовані на підготовку до корекційно-розвиткової роботи спеціалістів тільки вищої ланки – учителів-дефектологів (логопедів, сурдопедагогів, тифлопедагогів, олігофренопедагогів).

Так, проблемою підготовки майбутніх фахівців у галузі спеціальної педагогіки займалися такі провідні українські науковці, як В. Бондар, В. Засенко, І. Колесник, А. Колупаєва, С. Миронова, О. Мартинчук, Н. Пахомова, Л. Руденко, В. Синьов, Є. Синьова, О. Таранченко, Л. Фомічова, А. Шевцов, Д. Шульженко та ін.

Професійну компетентність логопедів та вихователів логопедичних груп досліджували В. Орфінська, О. Правдіна, Ф. Рау, М. Шкловский. Серед сучасних дослідників – Л. Волкова, Ю. Рібцун, В. Селіверстов, Т. Туркіна, Т. Філічева, Н. Чевелева, Г. Чиркіна, С. Шаховська, М. Шеремет.

Дослідження науковців Р. Козьякова, Н. Петеліної, О. Пецух, Л. Стахової присвячені вивченню професійної компетентності логопеда. Автори визначають комунікативну компетенцію як її складову.

На думку Л. Волкової, «для ефективної роботи педагога у навчанні, вихованні, корекції та профілактиці порушень мовлення дітей першорядне значення має його глибока компетентність та особистісні якості, що характеризуються такими рисами, як: гуманістична переконливість, громадянська моральна зрілість; пізнавальна і педагогічна спрямованість; захопленість професією, любов до дітей; вимогливість до себе й оточуючих, справедливість, витримка та самокритичність; педагогічна творча уява і спостережливість; щирість, скромність, відповідальність, твердість і послідовність у словах і діях» [18, с. 20].

М. Шеремет зауважує про те, що професійна компетентність логопеда «полягає у здійсненні профілактичного, діагностичного та корекційного логопедичного впливу на осіб із порушеннями мовлення первинного та вторинного характеру» [38, с.112].

Разом з цим, досліджуючи мовленнєву компетентність корекційного педагога, М. Шеремет доводить, що рівень майстерності логопеда та вихователя логопедичних груп визначається рівнем культури його мовлення і скерованістю його комунікативної поведінки [39, с. 11].

Н. Федорова, аналізуючи особливості формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів, зауважує, що «..освітній процес у вищому навчальному закладі вимагає удосконалення підготовки фахівців, здатних якісно виконувати свої професійні обов'язки як в умовах інклюзивної, так і в умовах спеціальної освіти на засадах гуманістичної позиції» [37, с. 41]

О. Жукатинська, розкриваючи особливості формування професійної компетентності майбутнього вчителя-логопеда, визначає професійну

компетентність корекційного педагога як найважливішу характеристику теоретичної і практичної підготовленості фахівця до здійснення педагогічної діяльності, яка представлена сукупністю загальнопедагогічної, спеціальної, технологічної, комунікативної і рефлексії компетенцій і виражається у здатності самостійно, відповідально й ефективно виконувати певні професійні функції [11, с. 18].

Аналізуючи праці науковців, можна зробити висновок, що одним із ключових компонентів педагогічної компетентності, яким обов'язково повинен оволодіти в процесі навчання майбутній фахівець спеціальної педагогіки (О. Мартинчук, С. Миронова, Л. Федорович, М. Шеремет та ін.), є комунікативна компетентність – це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкуватися без обмежень. Ці вміння допомагають зрозуміти інших (учнів, учителів, батьків) [39, с. 312].

Науковці наголошують, що процес професійного становлення логопеда та майбутнього вихователя логопедичних груп, формування його систематизованої сукупності знань, умінь і навичок тісно поєднаний із розвитком професійної компетентності.

Але слід зазначити, що тільки завдяки спільній діяльності логопеда та вихователя логопедичних груп ефективно вирішуються завдання корекційно-розвиткового впливу на особистість дитини з вадами мовлення.

Цікавою є думка О. Самсонової, яка вважає, що вихователь логопедичних груп є носієм чотирьох типів професійних компетенцій, що становлять ядро професійної кваліфікації, а саме: 1) гностична компетенція (полягає у тому, що вихователь обізнаний із нормативно-правовою базою щодо інклюзивної освіти, а також психологічними теоріями розвитку дошкільників із різним рівнем психофізичного розвитку та основами корекційної педагогіки і спеціальної психології); 2) діяльнісна компетенція передбачає з'ясування вихователем: а) особливостей дошкільників із психофізичними порушеннями та складання адаптованої освітньої програми для них; б) педагогічних засобів досягнення освітніх цілей та завдань відповідно до специфіки розвитку вихованців; в) предметно-розвивального середовища, на базі якого відбуватиметься вирішення освітніх завдань з урахуванням рівня психофізичного розвитку кожного дошкільника; 3) комунікативна компетенція, яка передбачає: а) здатність працювати в міждисциплінарній команді фахівців для розв'язання завдань у галузі психолого-педагогічної діяльності з метою формування позитивних міжособистісних стосунків, психологічного клімату та організаційної культури у закладі дошкільної освіти; б) уміння організувати міжособистісні контакти, спілкування та спільну діяльність дітей та дорослих; в) здатність до побудови соціальної взаємодії за принципом толерантності; г) уміння допомогти дошкільникам у новій ситуації, у розв'язанні конфліктів; д) здатність організувати конструктивну взаємодію з батьками на основі партнерських стосунків з метою забезпечення оптимальної підтримки для задоволення потреб вихованців у процесі навчання та розвитку; 4) професійний розвиток [16, с. 77].

Т. Туркіна, досліджуючи формування професійної компетентності студентів педагогічного коледжу у процесі підготовки вихователів корекційних дошкільних закладів, зауважує, що якість корекційно-педагогічної діяльності ЗДО безпосередньо залежить від кваліфікації спеціалістів, що там працюють:

вихователів, учителів-дефектологів, учителів-логопедів, педагогів-психологів – тому проблема професійної підготовки зазначених фахівців до здійснення роботи з аномальними дітьми надзвичайно важлива [35].

Ю. Рібцун у своїй роботі «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ», зазначає, що вихователь логопедичних груп повинен забезпечувати реалізацію особистісно зорієнтованого, компетентнісного, психолінгвістичного, інтегрованого, диференційованого підходу при організації і проведенні навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи з дітьми-логопатами [23, с. 57].

Т. Філічева у своїх дослідженнях переконує, що «...успіх ранньої корекції мовленнєвих недоліків багато в чому залежить від рівня професійної підготовки та комунікативної компетентності спеціалістів, які працюють у закладах дошкільної освіти (логопедів, дефектологів, вихователів), та участі батьків». Особливу увагу науковиця звертає на важливість питань взаємодії логопеда і вихователя, наступності у їхній діяльності [21, с. 4].

Аналізуючи вимоги до результатів навчання студентів галузі знань 012 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта з додатковою спеціалізацією «Вихователь логопедичної групи», можна зробити висновок, що формуванню їхньої комунікативної компетентності приділяється недостатня увага, а вона, на наше глибоке переконання, становить основу готовності випускника до успішного виконання ним професійної діяльності. Адже на сучасному етапі наукованість категорії дітей з мовленнєвими вадами потребує не тільки використання спеціальних методик у корекційно-розвитковій роботі з ними, а й високої комунікативної компетентності педагогів, зокрема вихователів логопедичних груп. Тобто з упевненістю можна сказати, що сучасним закладам дошкільної освіти потрібні педагоги-професіонали, які б у повній мірі забезпечували освітній процес, так як саме в дитинстві закладаються основи особистості людини, її фізичного та психічного здоров'я.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що комунікативна компетентність є однією з головних ланок практичної діяльності вихователя. Проблему формування комунікативної компетентності вихователя дошкільного закладу висвітлено вченими різноаспектно. Водночас варто зазначити, що питання формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів логопедичних груп у педагогічних коледжах вивчено недостатньо.

Подальшого дослідження потребує розкриття сутності ключових понять «компетентність», «професійна компетентність», «комунікативна компетентність педагога», «комунікативна компетентність вихователів логопедичних груп» і особливості їх формування у майбутніх вихователів логопедичних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография. Красноярск: КрГУ, 1998. 286 с.
2. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи : навч.-методич. посіб. Київ : Кондор, 2012. 272 с.
3. Ашиток Н. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. *Молодь і ринок*. Дрогобич. 2015. № 6 (125). С. 10–13.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х т. Київ: Либідь, 2003. Т. 2. 342 с.

5. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти 4-те вид. доопр. і доп. Харків: Ранок, 2013. 192 с.
6. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 256 с.
7. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 21
8. Дементьева Н. В. Методическое обеспечение индивидуальной социально-педагогической работы с детьми и подростками из неполных семей (Опыт адаптации международной программы Большие Братья / Большие Сестры) : дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / Тамбов, 2003. 200 с.
9. Єгорова Є. В. Комунікативна компетентність як складова психологічної готовності майбутніх педагогів до професійного навчання. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації : матеріали методолог. семінару 3 квітня 2014 р., м. Київ. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. Ч. 2. С. 199 – 202.
10. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение : Изд-во ЛГУ, 1985. 168 с.
11. Жукатинская Е. Н. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя-логопеда : автореф. дисс. а соискание уч.степени канд. пед. наук : 13.00.08, Ставрополь, 2008. 24 с.
12. Zabrotskyi M. M. Komunikatyvna kompetentnist vchytelia: ekopsykholohichnyi vymir. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. 2009. v 6. S. 1-4.
13. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія Черкаси: Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
14. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2004. 20 с.
15. Корець О.М. Шляхи формування комунікативної компетенції особистості. *Держава та регіони*. Сер. : Гуманіт.науки. 2004. №2 С.154–157
16. Кузава І., Ярмолук М. Формування професійної готовності майбутніх вихователів до впровадження інклюзивної освіти. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. РОЗДІЛ IV. Спеціальна педагогіка та соціальна робота 2 (304), Т.2., 2016. С.75–81.
17. Кушнір В. Комунікативна компетентність вихователя у співпраці з батьками: теоретичний аспект : зб. наук. праць. Умань. Вип. 2(4), 2020, С.81
18. Логопедия: Учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов / под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 680 с.
19. Луценко І. О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.08 / Київ, 2013. 40 с.
20. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.
21. Основы дошкільної логопедії / Т. Б. Філічева, О. С. Орлова, Т. В. Туманова и др. Москва: Эксмо, 2019. 320 с.
22. Пінчук Ю. В. Система професійної компетентності вчителя-логопеда: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03, «Корекційна педагогіка» Київ, 2005. 30 с.
23. Рібцун Ю. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.
24. Савченко К. Ю. Формування професійної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей засобами моделювання педагогічних ситуаційю. *Science and Education a New Dimension / Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe*. Будапешт, 2013. С. 3–7.
25. Сайко Н.О. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 19 с.
26. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП Мрія-1 ТОВ, 2005. 404 с.

27. Серих Т.М. Комунікативна компетентність як складова комунікативної компетентності вчителів початкових класів. *Педагогічні науки*. Вип. 132, 2016. С.218
28. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовно комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: монографія, Черкаси, 2006. 328 с.
29. Слепцова И. Ф. Формирование готовности будущих воспитателей к 190 взаимодействию с детьми дошкольного возраста в процессе профессиональной подготовки : дис. ... канд. пед. наук. М., 2007. 251 с.
30. Смирнова Е.О. Отношение популярных и непопулярных дошкольников к сверстникам. *Вопросы психологии*. 1998. № 3. С. 50 – 60.
31. Стандарт вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем, ступенем бакалавра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта (проект). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/vishaosvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proektistandardiv-vishoyi-osviti>
32. Супрун М., Мельниченко М. Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Педагогічні науки. 2013. Вип. 123(2). С. 328–332.
33. Тарасова В.В. Формування риторичної культури майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів: автореф. дис. ... кандидата пед. наук. 13.00.04. Харків, 2012. 19 с.
34. Тищенко О. І. Загальнонаукові засади дослідження поняття професійної компетентності. http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp10/tishenko.pdf (Дата звернення : 23.05.2021)
35. Туркина Татьяна Михайловна. Формирование профессиональной компетентности студентов педколледжа в процессе подготовки воспитателей коррекционных дошкольных учреждений: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 : Москва, 2000 194 с. РГБ ОД, 61:01-13/184-3)
36. Філімонова Т. Підготовка майбутніх вихователів ДНЗ до патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук, 2019 р.
37. Федорова Н. В. Гуманістична спрямованість підготовки майбутніх логопедів як головна вимога сучасної української спеціальної освіти. Гуманізація освітнього простору спеціальної та інклюзивної освіти: теорія та практика:колект: монографія / За наук. ред. А.А. Колупаєвої, І.М. Дичківської. Рівне: Видавництво Волинські обереги, 2020. С. 150–165.
38. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії) : навч. посіб. Київ, 2009. 160 с.
39. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Соціально-педагогічні науки: в 2 ч. / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський, 2011. 368 с.
40. Wiemann, J. M., Backlund, P. Current theory and research in communicative competence. *Review of Educational Research*, 50, 1980. P. 185–198.

REFERENCES

1. Adol'f V.A. Professional'naja kompetentnost' sovremennogo uchitelja: monografija – Krasnojarsk: KrGU, 1998. 286 s. [in Russian].
2. Artemova L. V. Pedahohika i metodyka vyshchoi shkoly : navch.-metodych. posib. Kyiv : Kondor, 2012. 272 s. [in Ukrainian].
3. Ashytok N. Komunikatyvna kompetentnist pedahoha: struktura, etapy formuvannia. *Molod i rynok. Drohobych*. 2015. № 6 (125). S. 10–13. [in Ukrainian].
4. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti: u 2-kh t. – Kyiv: Lybid, 2003. T. 2. 342 s. [in Ukrainian].
5. Bohush A. M. Movlennievyyi komponent doshkilnoi osvity 4-te vyd. doopr. i dop. Kharkiv: Ranok, 2013. 192 s. [in Ukrainian].
6. Vasianovych H. P. Pedahohichna etyka : navch. posib. / Hryhorii Petrovych Vasianovych. Kyiv : Akademydav, 2011. 256 s. [in Ukrainian].
7. Hushlevska I. Poniattia kompetentnosti u vitchyzniani ta zarubizhnii pedahohitsi Shliakh osvity. 2004. № 3. S. 21 [in Ukrainian].

8. Dement'eva N. V. Metodicheskoe obespechenie individual'noj social'no-pedagogicheskoy raboty s det'mi i podrostkami iz nepolnyh semej: Opyt adaptacii mezhdunarodnoj programmy Bol'shie Brat'ja /Bol'shie Sestry. – Dis...kand. ped. nauk. Tambov, 2003. 200 s. [in Russian].
9. Yehorova Ye. V. Komunikatyvna kompetentnist yak skladova psykhologichnoi hotovnosti maibutnikh pedahohiv do profesiinoho navchannia. Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: teoretychni zasady i praktyka realizatsii : materialy metodoloh. seminaru (m. Kyiv, 3 kvit. 2014 r.) : [u 2 ch.]. K. : In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2014. Ch. 2. (S. 199 – 202.) [in Ukrainian].
10. Emel'janov Ju. N. Aktivnoe social'no-psihologicheskoe obuchenie : Izd-vo LGU, 1985. 168 s. [in Russian].
11. Zhukatsinskaja E. N. Formirovanie professional'noj kompetentnosti budushhego uchitelja-logopeda 13.00.08 – teoriia i metodika professional'nogo obrazovanija AVTOREFERAT dissertacii na soiskanie uchjonoj stepeni kandidata pedagogicheskikh nauk Stavropol', 2008. 24 s. [in Russian].
12. Zabrotskyi M. M. Komunikatyvna kompetentnist vchytelia: ekopsykhologichnyi vymir. Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota. 2009. v 6. S. 1-4. [in Ukrainian].
13. Ziaziun I. A. Filosofiiia pedahohichnoi dii: monohrafiia Cherkasy: Vyd. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2008. 608 s. [in Ukrainian].
14. Karpova L.H. Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti vchytelia zahalnoosvitnoi shkoly: Avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 / Kharkivskiy derzh. pedahohichnyi un-t im. H.S.Skovorody. Kharkiv, 2004. 20 s. [in Ukrainian].
15. Korets O.M. Shliakhy formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii osobystosti Derzhava ta rehiony. Ser. : Humanit.nauky. 2004. №2 S.154-157 [in Ukrainian].
16. Kuzava I., Yarmoliuk M. Formuvannia profesiinnoi hotovnosti maibutnikh vykhovateliv do vprovadzhenia inkliuzyvnoi osvity. Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. ROZDIL IV. Spetsialna pedahohika ta sotsialna robota 2 (304), T.2., 2016. S.75–81 [in Ukrainian].
17. Kushnir V. Komunikatyvna kompetentnist vykhovatelja u spivpratsi z batkamy: teoretychnyi aspekt zbirnyk naukovykh prats Uman vyp 2(4)2020 s.81 [in Ukrainian].
18. Logopedija: Uchebnik dlja studentov defektol. fak. ped. vuzov / pod red. L. S. Volkovoj, S. N. Shahovskoj. Moskva: Gumanit. izd. centr VLADOS, 1998. 680 s. [in Russian].
19. Lutsenko I. O. Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh vykhovateliv do orhanizatsii komunikatyvno-movlenniievoi diialnosti ditei starshoho doshkilnoho viku: avtoref. dys. d-ra ped. nauk: 13.00.08 – doshkilna pedahohika K., 2013. 40 s.[in Ukrainian].
20. Markova A. K. Psihologija professionalizma M.: Mezhdunarodnyj gumanitarnyj fond «Znanie», 1996. 308 s. [in Ukrainian].
21. Osnovy doshkilnoi lohopedii / T. B. Filicheva, O. S. Orlova, T. V. Tumanova y dr. M.: Eksmo, 2019. 320 s. [in Russian].
22. Pinchuk Yu. V. Systema profesiinnoi kompetentnosti vchytelia-lohopeda: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.03, «Korektsiina pedahohika» Kyiv, 2005. 30 c. [in Ukrainian].
23. Ribtsun Yu. Korektsiine navchannia z rozvytku movlennia ditei molodshoho doshkilnoho viku iz ZNM : prohramno-metodychni kompleks. Kyiv : Osvida Ukrainy, 2011. 292 s. [in Ukrainian].
24. Savchenko K. Yu. Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei zasobamy modeliuvannia pedahohichnykh sytuatsiiuu. Science and Education a New Dimension / Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. Budapesht, 2013. S. 3-7. [in Ukrainian].
25. Saiko N. O. Profesiino-pedahohichna pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do sotsializatsii ditei doshkilnoho viku: avtoref. dys. kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2004. 19 s. [in Ukrainian].
26. Semenoh O. M. Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury: monohrafiia. Sumy: VVP Mriia-1 TOV, 2005. 404 s. [in Ukrainian].
27. Sierykh T. M. Komunikatyvna kompetentnist yak skladova komunikatyvnoi kompetentnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv. Pedahohichni nauky. vypusk 132, 2016. s.218 [in Ukrainian].
28. Symonenko T. V. Teoriia i praktyka formuvannia profesiinnoi movno komunikatyvnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv: monohrafiia Cherkasy, 2006. 328 s. [in Ukrainian].

29. Slepčova I. F. Formirovanie gotovnosti budushhih vospitatelej k 190 vzaimodejstvuju s det'mi doškol'nogo vozrasta v processe professional'noj podgotovki : dis. ... kand. ped. nauk M., 2007. 251 s. [in Russian].
30. Smirnova E.O. Otnošenje populjarnyh i nepopuljarnyh doškol'nikov k sverstnikam. Voprosy psihologii. 1998. № 3. S. 50 – 60. [in Ukrainian].
31. Spetsialna osvita (proekt). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/vishaosvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proektistandardiv-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].
32. Suprun M., Melnychenko M. Osobystist pedahoha-defektoloha – zaporuka uspikhu v pytanniakh vyrishennia zavdan sotsializatsii vykhovantsiv spetsialnoho zakladu osvity. Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnyčenko. Pedahohichni nauky. 2013. Vyp. 123(2). S. 328-332. [in Ukrainian].
33. Tarasova V.V. Formuvannia rytoryčnoj kultury maibutnykh fakhivtsiv doškilnykh navchalnykh zakladiv Avtoref. dys. ... kandydata ped. nauk. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoj osvity». Kharkiv, 2012. 19 s. [in Ukrainian].
34. Tyshchenko O. I. Zahalnonaukovi zasady doslidzhennia poniattia profesiinoj kompetentnosti. http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp10/tishenko.pdf (Data zvernennia : 23.05.2021) [in Ukrainian].
35. Turkina Tat'jana Mihajlovna. Formirovanie professional'noj kompetentnosti studentov pedkolledzha v processe podgotovki vospitatelej korrekcionnykh doškol'nykh uchrezhdenij: Dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.08 : Moskva, 2000 194 c. RGB OD, 61:01-13/184-3) [in Russian].
36. Filimonova T. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk, 2019 r. Pidhotovka maibutnykh vykhovateliv DNZ do patriotychnoho vykhovannia ditei starshoho doškilnoho viku [in Ukrainian].
37. Fedorova N. V. Humanistychna spriamovanist pidhotovky maibutnykh lohopediv yak holovna vymoha suchasnoi ukrainskoj spetsialnoi osvity. Humanizatsiia osvithnoho prostoru spetsialnoi ta inkluzyvnoji osvity: teoriia ta praktyka: kolekt. monohrafiia / Za nauk. red. A.A. Kolupaievoi, I.M. Dychkivskoi. Rivne: Vydavnytstvo Volynski oberehy, 2020. S. 150-165. [in Ukrainian].
38. Sheremet M. K., Revutska O. V. Lohopediia (korektsiina robota pry dyslalii) : Navch. posib. Kyiv, 2009. 160 s. [in Ukrainian].
39. Sheremet M. K. Pidhotovka korektsiinykh pedahohiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh. Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podil'skoho 220 natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Sotsialno-pedahohichni nauky: v 2 ch. / za red. O.V. Havrylova, V.I. Spivaka. Kam'ianets-Podil'skyi, 2011. 368 s. [in Ukrainian].
40. Wiemann, J. M., Backlund, P. Current theory and research in communicative competence. Review of Educational Research, 50, 1980 – R. 185-198. [in Russian].